

БЕЗПОСЕРЕДНІ ОБ'ЄКТИ ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРОСТУПКІВ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ

Стаття присвячена характеристиці загальних і безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків окремих категорій працівників. Особла увага приділена природі таких об'єктів і обґрунтуванню додаткової (підвищеної) охорони та захисту таких соціальних цінностей. Автор доводить, що такі безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків мають прямий зв'язок із родом діяльності працівника та його трудовою функцією. Виділення безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків спеціальних суб'єктів здійснено шляхом їх групування на працівників, які за родом своєї діяльності виконують завдання та функції держави, і тих, які виконують потенційно небезпечні роботи як для себе, так і для оточуючих і довкілля.

Ключові слова: *дисциплінарний проступок, об'єкт дисциплінарного проступку, спеціальний суб'єкт дисциплінарного проступку, дисциплінарна відповідальність, спеціальна дисциплінарна відповідальність.*

Статья посвящена характеристике общих и непосредственных объектов дисциплинарных проступков отдельных категорий работников. Особое внимание уделено природе таких объектов и обоснованию дополнительной (повышенной) охраны и защиты таких социальных ценностей. Автор доказывает, что такие непосредственные объекты дисциплинарных проступков имеют прямую связь с родом деятельности работника и его трудовой функцией. Выделение непосредственных объектов дисциплинарных проступков специальных субъектов осуществлено путем их группировки на работников, по роду своей деятельности выполняющих задачи и функции государства, и тех, которые выполняют потенциально опасные работы как для себя, так и для окружающих и природной среды.

Ключевые слова: *дисциплинарный проступок, объект дисциплинарного проступка, специальный субъект дисциплинарного проступка, дисциплинарная ответственность, специальная дисциплинарная ответственность.*

The article is devoted to the characterization of general and direct objects of disciplinary offenses of certain categories of employees. Particular attention has been paid to the nature of such objects and to the justification of additional (increased) protection of such social values. The author argues that such direct objects of disciplinary offenses have a direct connection with the nature of the employee's activities and his labor function. The isolation of direct objects of disciplinary offenses of special subjects is carried out by grouping them into employees who carry out the tasks and functions of the state and those who carry out potentially dangerous work both for themselves and for others and for environment.

Key words: *disciplinary offense, object of disciplinary offense, special subject of disciplinary offense, disciplinary liability, special disciplinary liability.*

Вступ. Поділ дисциплінарної відповідальності на загальну та спеціальну нерозривно пов'язаний із тими соціальними цінностями, на які посягає порушник трудової дисципліни. Досліджуючи дисципліну праці, В.М. Смірнов запропонував поділ об'єктів дисциплінарних проступків на загальні та безпосередні [1, с. 51], що дає підстави для розмежування об'єктів дисциплінарних проступків у загальній і спеціальній дисциплінарній відповідальності. Визначення безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків окремих категорій працівників, на

наш погляд, сприяє не лише розумінню відмінностей загальної та спеціальної відповідальності, а й вказує на необхідність існування самостійних (окремих) видів дисциплінарних стягнень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей об'єктів дисциплінарних проступків спеціальних суб'єктів дисциплінарної відповідальності й обґрунтування необхідної диференціації в застосуванні видів дисциплінарних стягнень. Науковою базою роботи стали праці І.О. Билиці, І.С. Біліченка, Н.М. Вапнярчук, П.С. Луцкока, С.М. Прилипка, В.М. Смірнова, Л.С. Таля, С.С. Тюрина, О.М. Ярошенка.

Відповідно до чинного законодавства України, до спеціальних суб'єктів дисциплінарної відповідальності традиційно належать окремі категорії працівників на залізничному транспорті, працівники на державній службі та військовослужбовці й працівники правоохоронних органів, працівники органів прокуратури, судді тощо. Притягнення їх до дисциплінарної відповідальності має свої особливості. Такі особливості, на думку С.П. Луцкока, зумовлені суб'єктивним складом, нормативними та фактичними підставами відповідальності, стандартами притягнення порушника до дисциплінарної відповідальності, переліком дисциплінарних стягнень та ін. [2, с. 153]. А отже, фактична підстава дисциплінарної відповідальності спеціальних суб'єктів має свою специфіку, і, на нашу думку, така специфіка розкривається саме в безпосередніх об'єктах дисциплінарних проступків.

Отже, розглянемо їх. Як слушно наголошують С.М. Прилипка й О.М. Ярошенко, об'єктом дисциплінарного проступку є «внутрішній трудовий розпорядок, зокрема й такий його елемент, як трудові обов'язки» [3, с. 529]. Отже, загальним об'єктом дисциплінарного проступку буде внутрішній трудовий розпорядок загалом, а безпосередні об'єкти мають місце в процесі виконання трудових обов'язків конкретним працівником і залежать вони від його трудової функції.

Розподіл об'єктів дисциплінарних проступків на загальні та безпосередні має чіткий вираз на залізничному транспорті, де до перших належать: безпека руху поїздів і маневрових робіт; правила технічної експлуатації залізниць; дотримання графіків руху поїздів тощо. А безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків мають прямий зв'язок із посадою працівника. Такі об'єкти мають нормативне закріплення і до них належать: поява (перебування) на роботі в стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння; проїзд заборонного сигналу (не залежно від наслідків) із вини машиніста локомотива, водія моторно-рейкового транспорту незнімного типу; відправлення поїзда на зайнятий перегін або приймання поїзда на зайняту колію; відправлення поїзда за неготовим маршрутом; переведення стрілки під поїздом; не огороження сигналами зупинки місць проведення колійних робіт; наїзд на переїзді, обладнаному автоматичною переїзною сигналізацією й автошлагбаумом, через несправність обладнання або порушення черговим по переїзду своїх службових обов'язків; допущення випадків помилкового показання на напільному світлофорі дозвільного сигналу замість заборонного внаслідок незадовільного обслуговування обладнання сигналізації, централізації та блокування (далі – СЦБ); недодержання технічних умов і правил кріплення вантажів, що призвело до порушення вимог безпеки руху; допущення випадків пожежі в пасажирських вагонах внаслідок недбалого ставлення до своїх службових обов'язків [4].

Названі безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків працівників залізничного транспорту характеризуються: а) специфікою роботи залізничі (наприклад, відправлення поїзда за неготовим маршрутом або не огороження сигналами зупинки місць проведення колійних робіт); б) специфікою виконання робіт на залізничному транспорті (наприклад, проїзд заборонного сигналу або недодержання технічних умов і правил кріплення вантажів, допущення випадків пожежі в пасажирських вагонах).

Зв'язок безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків із трудовими обов'язками працівників також наочно демонструють обов'язки працівників гірничих підприємств, які зумовлені виконанням небезпечних робіт у шкідливих умовах. До таких обов'язків належать: негайне повідомлення керівника робіт або гірничого диспетчера (чергового по підприємству) про ознаки виникнення аварії або нещасного випадку, а в разі виникнення загрози життю та здоров'ю людей попередження їх і виведення з небезпечної зони; надання першої медичної допомоги потерпілим внаслідок нещасного випадку або гострого захворювання; постійний контроль за станом атмосферного повітря на гірничих підприємствах; під час аварій дії за планом ліквідації аварій підприємства [5].

Ми вважаємо, що названі обов'язки працівників гірничих підприємств свідчать як про специфічний характер їхньої роботи, так і про спеціальний режим дисципліни праці, який має бути забезпечений на виробничих об'єктах гірничої галузі. Водночас невиконання названих тру-

дових обов'язків дозволяє виокремити з-поміж загальних об'єктів дисциплінарних проступків об'єкти безпосередні. Їх визначення та класифікація відіграє значну роль у доведенні наявності складу дисциплінарного проступку в діях чи бездіяльності конкретного працівника. Правильна кваліфікація дій (бездіяльності) працівника є запорукою дотримання законності в питаннях притягнення порушників до дисциплінарної відповідальності. Чіткість і визначеність законодавства, на підставі якого робляться висновки щодо застосування до працівника дисциплінарних стягнень, дозволяє мінімізувати та попередити порушення трудових прав працівників гірничої галузі.

Серед трудових обов'язків працівників гірничих підприємств необхідно окремо виділити ті, що забезпечують збереження життя та здоров'я працівників, а саме: 1) для працівників загалом: а) суворо дотримуватися порядку табельного обліку спуску на підземні роботи і підйому (виходу) на поверхню; б) утримувати інших працівників від порушень трудової дисципліни та вимог нормативно-правових актів з охорони праці, правил, норм та інструкцій із безпечного ведення робіт; 2) для посадових осіб, які безпосередньо здійснюють керівництво гірничими роботами: а) забезпечити суворо дотримання порядку табельного обліку спуску на підземні роботи і підйому (виходу) на поверхню; б) у разі виникнення небезпечної ситуації, яка загрожує здоров'ю та життю працівників, негайно дати команду про припинення робіт і повідомити про це власника або уповноважений ним орган, а в разі виникнення аварії діяти суворо відповідно до плану ліквідації аварії; 3) для власника або уповноваженого ним органу – забезпечити виконання приписів спеціально уповноважених органів державного нагляду [6].

Рівень безпеки, яку становлять гірничі роботи, використання під час таких робіт вибухових матеріалів і природні особливості перебування під землею зумовлюють наявність особливого виду трудових обов'язків усіх працівників гірничих підприємств, пов'язаних із забезпеченням життя та здоров'я людей. Ми вважаємо, що безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків в гірничій галузі посягають на: а) технічні, технологічні, охоронні та безпекові умови виконання гірничих робіт; б) життя та здоров'я працівників, а інколи й оточуючого населення; в) якість навколишнього природного середовища й екологічну ситуацію регіону. Фактичне існування дисциплінарних проступків із названими об'єктами певною мірою обґрунтовує факт, що дисциплінарним проступком вважаються не лише порушення трудової дисципліни, невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків, визначених угодою сторін, а й будь-яке порушення здійснення гірничих робіт і порядку діяльності гірничого підприємства загалом.

Досліджуючи дисциплінарні проступки державних службовців, Н.М. Вапнярчук визначила, що «порушення службової дисципліни може виражатися, зокрема, у таких діяннях: а) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків; б) перевищення своїх повноважень; в) порушення обмежень, пов'язаних із проходженням державної служби; г) вчинками, що порочать особу як державного службовця або дискредитують державний орган, в якому вона працює» [7, с. 173]. Тобто такі порушення реалізуються різними способами, однак об'єктом дисциплінарного проступку завжди буде посягання на порядок виконання роботи, обумовленої трудовим договором і законодавством.

Так, Л.С. Таль свого часу писав, що юридичний зміст «господарчої влади» зводиться до права роботодавця призначати та визначати роботу в межах, визначених угодою сторін, і вимагати від осіб, зайнятих у нього вдома, у господарстві чи на підприємстві, прилаштування ними своєї поведінки до покладених на них обов'язків і встановленого господарем внутрішнього порядку [8, с. 136]. Тобто дотримання службового розпорядку не змінює природи підлягання працівника внутрішньому трудовому розпорядку роботи, а їх недотримання посягає на ті трудові (службові) обов'язки, які прийняті державним службовцем на себе під час вступу на державну службу. Однак не тільки службовий розпорядок може бути об'єктом дисциплінарного проступку. Наприклад, прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення має прямий зв'язок із вимогою до державного службовця дотримуватися Конституції та законів України, і таке рішення буде необґрунтованим, якщо воно суперечить законодавству. А отже, безпосередніми об'єктами дисциплінарних проступків державних службовців можуть бути такі цінності, як законність рішень, верховенство права тощо.

Тому незалежно від посади державного службовця безпосередні об'єкти дисциплінарних поступків залежать від виду завдань і функцій держави, які він виконує. Такі безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків державних службовців посягають на соціальні цінності, визнані законодавством, до них належать: етика державного службовця; повага до символіки України; авторитет державної служби та її органів; обмеження влади посадовців законом; втрати робочого часу тощо. Говорячи про такі об'єкти, необхідно наголосити на їх множинності та специфіці,

але, незважаючи на це, вони залишаються в межах загального об'єкта – трудових (службових) обов'язків, і тому такі об'єкти виступають елементом складу дисциплінарного проступку як підстави притягнення державного службовця до спеціальної дисциплінарної відповідальності.

На окрему увагу заслуговують обов'язки працівників державної мілітаризованої служби, яка доповнюється низкою військових обов'язків. Такі обов'язки, на думку С.С. Тюріна, складаються з основних вимог військової дисципліни і показують, що частина з них має не тільки юридичний, а й яскраво виражений морально-політичний характер [9, с. 28]. Досліджуючи об'єкти дисциплінарних проступків військовослужбовців, зазначимо їхню множинність. Дисциплінарні правопорушення посягають не лише на правила поведінки в організації несення служби в конкретній військовій частині чи збройному формуванні, а й на організацію забезпечення обороноздатності країни, громадський порядок, морально-етичні цінності тощо [10; 11]. Певною мірою можна стверджувати, що будь-які відхилення від законодавчо закріплених і встановлених у суспільстві правил поведінки можуть бути кваліфіковані як дисциплінарні проступки військовослужбовців.

Усі військові (службово-трудова) обов'язки, що становлять зміст трудової функції військовослужбовця, умовно можна поділити на три групи: 1) ті, що зумовлені проходженням служби, а саме: захист Вітчизни, дотримання правил взаємовідносин по службі, пильність і збереження державної та військової таємниці, неухильне виконання військових статутів тощо; 2) ті, що обумовлені військовою посадою чи спеціальністю, наприклад, дотримання чинного законодавства та військової присяги, виконання наказів керівництва, охорона та захист кордону, забезпечення роботи спеціальних засобів зв'язку, забезпечення роботи спеціальної служби транспорту тощо; 3) ті, що пов'язані із громадським порядком і високими морально-етичними якостями військовослужбовця, зокрема: повага до командирів і колег, ввічливість і дотримання військового етикету, утримання від вживання алкоголю, наркотичних засобів та психотропних речовин тощо.

Соціальні цінності, які зазнають шкоди від протиправних дій або бездіяльності військовослужбовців, зосереджені у всіх сферах суспільного життя. Ними можуть бути такі: національна безпека; обороноздатність; незалежність і територіальна цілісність; взаємостосунки між військовослужбовцями; правила поведінки зі зброєю та іншими спеціальними засобами; умови технічного (технологічного) характеру щодо виконання певних процесів і операцій; честь і гідність військовослужбовця й українського війська загалом; суспільна мораль; етика поведінки; національно-історичні традиції українського народу; правила носіння військової форми одягу тощо. Таке широке коло соціальних цінностей – безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків військовослужбовців – свідчить про спеціальний характер цієї відповідальності.

Підстави для дисциплінарної відповідальності суддів, визначені в Конституції України [12] та спеціальному законі [13], свідчать, що вони стосуються професійної поведінки з урахуванням специфіки роботи судді як представника судової влади. Поділити ці підстави можна на ті, що випливають із: а) порушення процесуального законодавства; б) порушення етичних норм; в) порушення вимог доброчесності, супроводжене недотриманням правил декларування майна тощо. Проаналізувавши законодавчі підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності порядком дисциплінарного провадження та зважаючи на дію загальних норм трудового законодавства щодо підтримання правопорядку в єдиному колективному процесі (робота суду як державної установи), ми дійшли висновку, що об'єкти дисциплінарних проступків суддів пов'язані: а) з обов'язками судді як члена трудового колективу суду; б) із професійними (трудохими) обов'язками; в) з поведінкою судді та дотриманням морально-етичних норм. За своїми наслідками дисциплінарні правопорушення суддів завдають шкоди як інтересам окремих осіб, так і інтересам суспільства загалом. Такі негативні прояви дій чи бездіяльності суддів руйнують саму природу правосуддя та негативно позначаються на авторитеті суду й судової гілки влади та на рівні довіри населення до державної влади загалом.

У ст. 43 Закону України «Про прокуратуру» закріплено: «Прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з таких підстав: 1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків; 2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення; 3) розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень; 4) порушення встановленого законом порядку подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру; 5) вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури; 6) систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської

етики; 7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку; 8) втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, у тому числі шляхом публічних висловлювань стосовно їх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності при цьому ознак адміністративного чи кримінального правопорушення; 9) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості» [14].

Наведене наочно демонструє законодавчу деталізацію дисциплінарних проступків прокурора. З огляду на те, що всі перелічені порушення по своїй суті є порушеннями трудових обов'язків прокурорів, вони конкретизовані за об'єктами посягання, які на сучасному етапі розвитку українського суспільства є ключовими соціальними цінностями, що потребують самостійної охорони і захисту. Такі об'єкти умовно можна поділити на групи: перша пов'язана зі специфікою трудової функції прокурора, як-от: необгрунтоване зволікання з розглядом звернення; розголошення тасмниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень; втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, зокрема й шляхом публічних висловлювань стосовно їхніх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності водночас ознак адміністративного чи кримінального правопорушення; публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості; друга обумовлена правовим становищем прокурора як учасника трудових відносин і його місцем в єдиному загальному процесі несамоїїної колективної суспільно корисної праці, що притаманно всім категоріям працівників, а саме – порушення правил внутрішнього службового розпорядку; третя група зумовлена статусом прокурора як представника держави, який має уособлювати законність, правопорядок, справедливість і добросовісність.

Водночас «добросовісність» прокурора обгрунтована як складник його спеціальної трудової правосуб'єктності [15, с. 171]. Зокрема, ця третя група включає такі об'єкти, як: вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури; систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики; порушення встановленого законом порядку подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

З-поміж названих груп безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків прокурорів окремо необхідно виділити ті, що стосуються порушення норм суспільної моралі та професійної етики прокурора. Ми підтримуємо думку про те, що професійна етика прокурора не може бути виключена з кола його трудових обов'язків, і погоджуємося із твердженням І.О. Билиці, що «професійна етика прокурора – це зведення правил етичної поведінки при здійсненні функцій прокуратури у відносинах із пересічними громадянами, суддями, іншими учасниками судового процесу, представниками правоохоронних та інших державних органів і установ, органів місцевого самоврядування, зарубіжними органами прокуратури, об'єднаннями громадян, засобами масової інформації, колегами прокурорами для підтримання авторитету прокуратури в суспільстві» [16, с. 4].

Тобто ця група безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків прокурорів свідчить, що факти порушення професійної етики прокурором можуть спостерігатися не лише на робочому місці, а й під час виконання ними професійних обов'язків в будь-якому місці. Коли йдеться про професійну етику прокурора, то вона не просто окреслює правила поведінки останнього, а надає правового значення виконанню цих правил поведінки. Закріплюючи принципи професійної діяльності прокурора, Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури у р. II деталізує основні вимоги до професійної поведінки працівника прокуратури щодо забезпечення верховенства права та законності; поваги до прав і свобод людини і громадянина; незалежності та самостійності; політичної неупередженості та нейтральності; толерантності; рівності перед законом, презумпції невинуватості; справедливості та об'єктивності; професійної честі і гідності; формування довіри до прокуратури; конфіденційності; прозорості службової діяльності; утримання від виконання незаконних рішень чи доручень; недопущення конфлікту інтересів; компетентності та професіоналізму; зразковості поведінки та дисциплінованості [17]. На нормативний характер положень Кодексу професійної етики та поведінки працівників прокуратури вказує й І.О. Билиця та зазначає, що додержання цих норм має «забезпечуватися застосуванням засобів як морального, так і юридичного впливу» [16, с. 4]. Вищезазначене доводить, що одним із результатів законодавчих реформ у частині правового регулювання праці працівників органів

прокуратури стало визначення та деталізація вимог стосовно їхньої професійної етики та поведінки, а отже, й удосконалення законодавства в частині притягнення їх до спеціальної дисциплінарної відповідальності. Ми переконані, що правова деталізація вимог до їхньої поведінки надає прогнозованого характеру перебігу трудових правовідносин і робить зрозумілими підстави для притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності. До того ж така деталізація дозволяє уникнути «надуманих» підстав для застосування дисциплінарних стягнень.

Висновки. Загалом, наведені безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків окремих категорій працівників доводять, що вони є відмінними від тих об'єктів, які можуть зазнати посягань від загального кола працівників. Такі безпосередні об'єкти посягають на ті соціальні цінності, які згідно із законодавством підлягають додатковій (підвищеній) охороні і захисту. Така додаткова охорона і захист, на наше переконання, повинні забезпечуватися й розширенням дисциплінарних санкцій за посягання на такі об'єкти. Специфіка таких об'єктів обґрунтовує існування таких дисциплінарних стягнень, які пов'язані з позбавленням певних трудових прав, пониженням у званні, а також із застосуванням зауважень, суворої догани тощо.

Безпосередні об'єкти дисциплінарних проступків працівників, які за родом своєї діяльності виконують завдання та функції держави, є соціальними цінностями, які посягають на довіру до влади й авторитет держави як в межах країни, так і за кордоном. До таких об'єктів належать: обороноздатність країни, суверенітет України, правосуддя, законність і верховенство права тощо. До безпосередніх об'єктів дисциплінарних проступків у сферах діяльності чи господарювання, які пов'язані з потенційною небезпекою, належать життя та здоров'я працівників, оточуючих людей і довкілля. Безпосередні об'єкти, обумовлені трудовою функцією працівника, можуть посягати на: а) техніку безпеки під час виконання робіт в особливих умовах праці (у повітрі, під землею, контроль за повітряним рухом тощо); б) морально-етичні норми та вимоги доброчесності. Ці об'єкти вказують на те, що вони мають місце в складі дисциплінарного проступку спеціального суб'єкта дисциплінарної відповідальності, а сама дисциплінарна відповідальність таких суб'єктів має спеціальний характер. Також названі об'єкти доводять, що врегулювання питань забезпечення дисципліни праці окремих категорій працівників неможливе в межах загальної дисциплінарної відповідальності, тому закріплення законодавчих засад спеціальної дисциплінарної відповідальності для окремих категорій працівників є необхідною умовою дотримання законності та правопорядку в процесі їхньої колективної суспільно корисної праці.

Список використаних джерел:

1. Смирнов В.Н. Дисциплина труда в СССР : социальные и правовые проблемы / В. Н. Смирнов. –Л. : Изд-во ЛГУ, 1972. – 119 с.
2. Луцюк П.С. Концептуальні засади юридичної відповідальності в сучасних умовах розвитку трудового законодавства : дис. ... д. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / П.С. Луцюк. – Северодонецьк, 2016. – 468 с.
3. Прилипка С.М., Ярошенко О.М. Трудове право України : [підручник]. – 2-е вид., перероб і доп. – Харків : Вид-во «ФІНН», 2009. – 728 с.
4. Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту : постановою КМУ від 26 січня 1993 р. № 55 // Зібрання постанов Уряду України. – 1993. – № 4–5. – Ст. 71.
5. Гірничий закон України : Закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127–XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.
6. Про затвердження Положення про дисципліну працівників гірничих підприємств : постановою КМУ від 13 березня 2002 р. № 294 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – Ст. 567.
7. Вапнярчук Н.М. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності державних службовців / Н.М. Вапнярчук // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 57. – С. 169–174.
8. Таль Л.С. Трудовой договор : цивилистическое исследование. – М. : Статут, 2006. – 539 с.
9. Тюрин С.С. Дисциплинарная ответственность военнослужащих Вооруженных сил Украины : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Корпоративное право; энергетическое право» / С.С. Тюрин ; Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2002. – 176 с.
10. Про Дисциплінарний статут Збройних сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 551–XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 19. – Ст. 809.

11. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.
12. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
13. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402–VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – №. 31. – Ст. 545.
14. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697–VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 87. – Ст. 2471.
15. Біліченко І.С. Теоретичні та практичні засади правового регулювання трудових правовідносин працівників прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / І.С. Біліченко ; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2016. – 213 с.
16. Билиця І.О. Професійна етика прокурора : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / І.О. Билиця ; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – 22 с.
17. Про затвердження Кодексу професійної етики та поведінки працівників прокуратури : Наказ ГПУ від 28 листопада 2012 р. № 123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua>.

УДК 349.22

ЛУЦЮК П.С.

ІНДИВІДУАЛЬНА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У статті аналізується правова природа та зміст індивідуальної матеріальної відповідальності працівника за нормами чинного трудового законодавства України. Особлива увага звертається на правові норми, якими працівник ставиться в уразливе становище, яким може скористатися роботодавець для протиправного притягнення такого працівника до матеріальної відповідальності. У висновках сформульовані рекомендації щодо вдосконалення законодавства для зміцнення правового становища працівника в процесі притягнення такого суб'єкта до відповідальності в трудовому праві.

Ключові слова: *матеріальна відповідальність, матеріальна шкода, трудові правовідносини, юридична відповідальність.*

В данной статье анализируется правовая природа и содержание индивидуальной материальной ответственности работника по действующему трудовому законодательству Украины. Особое внимание обращается на правовые нормы, ставящие работника в уязвимое положение, которым может воспользоваться работодатель для противоправного привлечения такого работника к материальной ответственности. В выводах сформулированы рекомендации по усовершенствованию законодательства для укрепления правового положения работника в процессе привлечения такого субъекта к ответственности в трудовом праве.

Ключевые слова: *материальная ответственность, материальный ущерб, трудовые правоотношения, юридическая ответственность.*